

การพัฒนาและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่*

THE DEVELOPMENT AND VALUE ADDED OF WISDOM OF BUDDHIST ART IN PHRAE PROVINCE

พระมหาสิทธิชัย ปัญญาไวย์, Phramaha Sittichai Panyawai
พระใบฎีกาศักดิ์ดิษฐ์ แสงธง, Phrabaidika Sakdithat Sangtong
รวีโรจน์ ศรีคำภา, Raweerose Sricompa
พระราชเชมมากร, Phra Rajakhemakorn
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus

E-mail : wutthichai.yam@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่ และเพื่อถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ จังหวัดแพร่ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเผยแพร่และสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ทางภูมิปัญญาพุทธศิลป์ให้เกิดคุณค่าสู่มูลค่าทางภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า

1. การสร้างงานพุทธศิลป์ของจังหวัดแพร่ ล้วนเริ่มต้นมาจากความเชื่อและความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมนำมาสู่การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์อันล้ำค่า และยังเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้จากช่างสล่าในแต่ละยุคสมัยผสมผสานกับความเชื่อด้านศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีและวัฒนธรรม นำไปสู่การสร้างสรรค การออกแบบ ประดิษฐ์เป็นลวดลายต่าง ๆ บนธรรมมาสน์ บุซบก ตุงกระด้าง และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ให้ได้สะท้อนถึงความเป็นอัตลักษณ์แต่ละบุคคลหรือแต่ละพื้นที่ ในการอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

* Received 27 June 2024; Revised 29 June 2024; Accepted 30 June 2024

2. รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดและพัฒนาทักษะของงานสล่าพุทธศิลป์ของช่างพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่ ใช้วิธีการเชิงระบบในการสังเคราะห์ ดังนั้น รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดและการพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์ของช่างพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่ ต้องอาศัยความสนใจของแต่ละบุคคลเป็นพื้นฐาน เพื่อการผลิตชิ้นงานที่มีความประณีตมากยิ่งขึ้น และทักษะด้านงานพุทธศิลป์ก็ต้องอาศัยความสนใจของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญในการผลิต งานพุทธศิลป์เกิดขึ้นได้เพราะความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียนของตนเอง และการสนับสนุนจากผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้นช่วยเสริมสร้างให้มีทักษะในการปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพ

คำสำคัญ : การพัฒนาและเพิ่มมูลค่า, ภูมิปัญญา, งานพุทธศิลป์

Abstract

This study aimed to: 1. develop design and add value to Buddhist art wisdom; and 2. transfer and develop youth Sa-La (skilled people) in Phrae province. This action research focused on creating a public space and passing on knowledge to develop a Buddhist art learning center.

The results were as follows.

1. The creation of Buddhist arts in Phrae province originates from belief and faith in Buddhism, which are linked to people's ways of life. The knowledge and skills have been transferred by Sa-la during each period. The integration of Buddhist art knowledge into religious beliefs, sacred things, cultures, and traditions leads to various designs of wooden pulpit for Buddhist monks (Tham-Mas), wooden thrones for the enshrinement of Buddha images (Busabok), wooden long flags (Thoong Ka-Dang), and carved wooden Buddha statues, reflecting local artistic identities and the coexistence of humans, nature, and supernatural.

2. The model and processes of the transfer of Buddhist art knowledge and skills of Sa-La (skilled people) were synthesized using a systems approach. Buddhist arts are developed and transmitted based on individual interest in art, which produces exquisite artworks. Buddhist arts are also influenced by

personal motivation and the support of art specialists, leading to the enhancement of fine artist skills and high-quality artworks.

Keywords : Development and Value, Added of Wisdom, Buddhist Art

บทนำ

ภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ถือเป็นมรดกอันทรงเกียรติและทรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของคนไทย ที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์จึงเป็นงานศิลปะที่ช่าง/ศิลปิน สร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือสร้างขึ้น เพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่เป็นงานจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ วิหาร งานปฏิมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูป และงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศาสนสถานที่เป็นโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมคำสอน วิธีชีวิตชาวบ้าน ส่งผลให้งานพุทธศิลป์เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย สะท้อนลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของคนไทยที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม รักสงบ แจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความรู้ ความเข้าใจและจินตนาการที่ส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในขณะที่การจัดการความรู้เป็นการรวบรวม การสร้าง การแลกเปลี่ยน และการประยุกต์ใช้ความรู้ในวิถีชีวิต โดยพัฒนาระบบจากข้อมูลไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสติปัญญา จึงจำเป็นต้องมีการจัดการความรู้และพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสร้างคุณค่าในประเด็นที่เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ถูกต้อง สะดวกแก่การเข้าถึงเพื่อการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมในทุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะการปลูกฝังให้เยาวชนไทยเกิดความตระหนักในคุณค่าเชิงบวกของทัศนศิลป์ ผ่านภารกิจของสถาบันการศึกษาทุกระดับในลักษณะของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทย (โกสุม สายใจ, 2561, น. 130-142) นับเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีมูลค่ามหาศาล และทุนทางวัฒนธรรมทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นต้นน้ำของห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ โดยเราสามารถนำทุนวัฒนธรรม เช่น เรื่องราว (Story) และเนื้อหา (Content) ของวัฒนธรรม มาสร้างความโดดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์ของตน หรือใช้ทุนทางวัฒนธรรมสร้างความแตกต่างหรือจุดขายให้กับสินค้า เกิดเป็นสินค้า วัฒนธรรมและทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นแก่สินค้าและบริการ (กัลยาณมิตร นรรัตน์พุทธิ, 2564, น. 55-73)

ภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ จึงเป็นมรดกอันล้ำค่าของคนในจังหวัดแพร่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัตพิเศษสูงสุดทางสุนทรียภาพอันงดงาม ที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนานหลายศตวรรษ งานพุทธศิลป์โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานประติมากรรม การแกะสลักและอื่น ๆ ตลอดถึงยังได้ทำหน้าที่เป็นข้อมูลสนับสนุนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนในจังหวัดแพร่ แต่ด้วยสถานการณ์ทางวัฒนธรรมในปัจจุบันนี้มีวัฒนธรรมจากภายนอกมาในรูปแบบของวัฒนธรรมตะวันตกนั้น ได้หลั่งไหลเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย เกิดการผสมผสานวิถีวัฒนธรรมและบริบทของคนในสังคมให้เปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า นับวันจะเริ่มสูญหายไปทุกขณะ เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ปราชญ์ภูมิปัญญางานพุทธศิลป์เหลือน้อย ไม่มีผู้สืบทอด พระภิกษุสามเณร เยาวชน ประชาชนขาดความสนใจที่จะศึกษา เพราะเห็นว่ามันทันสมัย ไม่มีมูลค่า ต้องอาศัยประสบการณ์ และไม่สามารถตอบโจทย์ของการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2564, น. 21-22)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ คณะผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการที่จะพัฒนาและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ ให้เกิดเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญาภายใต้แนวคิดการเสริมสร้างคุณค่าให้เกิดมูลค่าบนฐาน พระพุทธศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยใช้วัดเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษางานด้านพุทธศิลป์ และกลุ่มเยาวชนคือพระสงฆ์และสามเณรช่างสิบหมู่ ซึ่งงานวิจัยนี้มีคำถามสำคัญ คือ การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่างานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ โดยการพัฒนาองค์ความรู้และการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ร่วมสมัย ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่างานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ได้อย่างไร การถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ จังหวัดแพร่ เพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาสล่าเมืองแพร่ด้านงานพุทธศิลป์ให้คงอยู่โดยวิธีการไหนและรูปแบบใดบ้าง จนสามารถนำไปสู่การพัฒนาและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่ อันจะเป็นการตอบสนองความต้องการของคนในสังคมปัจจุบัน สอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่นำสังคมไปสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการ ด้านการศึกษาภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ของนักวิชาการ นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนจนถึงประชาชนทั่วไปได้เล็งเห็นความสำคัญแล้วเกิดความรักความหวงแหน และช่วยกันทำนุบำรุงรักษาให้คงความเป็นมรดกอันทรงคุณค่าสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ จังหวัดแพร่
2. เพื่อถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research & Development) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR) โดยผสมวิธีวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล 2 แบบ คือ (1) วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (สุวิมล ติรกานันท์, 2555, น. 170) ได้แก่ 1) วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบงานพุทธศิลป์ร่วมสมัย 2) กลุ่มปราชญ์และช่างภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ในจังหวัดแพร่ 3) กลุ่มยุวสล่า (หมายถึงสามเณรช่างสิบหมู่)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi structure interview) เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพบริบท สถานการณ์ และองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ สภาพปัญหา ความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของช่างพุทธศิลป์ และกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และแบบคำถามการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) โดยคณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นคำถามกึ่งปลายเปิด (Semi structure interview) ประกอบด้วย การออกแบบและเพิ่มศักยภาพช่างพุทธศิลป์ แนวทางการถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์ การสร้างกลไกการพัฒนาเครือข่ายช่างพุทธศิลป์แบบมีส่วนร่วม การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาและเพิ่มมูลค่างานพุทธศิลป์ ผู้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาอื่น ๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) มีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการสร้างองค์ความรู้ เป็นขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น เพื่อศึกษาสภาพบริบทปัจจุบัน แนวคิดการพัฒนาและการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ร่วมสมัย และความต้องการเป้าหมายในอนาคต การทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จากการวิเคราะห์งานด้านเอกสารและการสำรวจ การสัมภาษณ์ ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการสร้างการพัฒนาองค์ความรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายทำการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง ศึกษาแนวทางในส่งเสริม ต่อยอดองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาและการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ในด้านพุทธศิลป์ ซึ่งเป็นการประมวลองค์ความรู้ได้จากความคิดของผู้ที่เข้าร่วมประชุมทุกคน และขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน เป็นขั้นตอนการ

ปฏิบัติตามแผนคือการวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้ข้อสรุปจากขั้นที่ 2 ในการสร้างแนวทางการปฏิบัติที่ดี คือ การวางแผนงาน การนำวิธีการที่เกิดจากการระดมสมองการวางแผนในการปฏิบัติ มาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อออกแบบและพัฒนาองค์ความรู้ การสังเกต ชุดกิจกรรมปฏิบัติการ แบบประเมินผลการพัฒนาศักยภาพของช่างพุทธศิลป์ การถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ การสร้างกลไกการพัฒนาเครือข่ายช่างพุทธศิลป์ แบบมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มมูลค่างานพุทธศิลป์ จากภูมิปัญญาที่มีคุณค่าสู่มูลค่าทางปัญญาเชิงสร้างสรรค์ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และการสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัย

1. การพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่

เป็นการนำเอาความรู้ด้านศิลปะมาถ่ายทอดลงบนไม้สักจนเกิดเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อถวายไว้เป็นพุทธบูชา และเป็นการทำบุญให้กับคนตาย การทำบุญให้กับตนเอง เป็นต้น ปัจจุบันการออกแบบงานพุทธศิลป์มีความหลากหลาย และมีความทันสมัยมากขึ้น เนื่องด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น ความเจริญทางสังคม อุปกรณ์มีความทันสมัย ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสาร เป็นต้น และรวมไปถึงความต้องการของผู้สร้างหรือผู้ว่าจ้างที่ส่งผลให้งานพุทธศิลป์มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้การออกแบบและมีการพัฒนาการออกแบบมีความโดดเด่นและสวยงาม ผ่านกิจกรรมการอบรมการออกแบบงานพุทธศิลป์ของยุวสล่าสามแฉกรโรงเรียนบวรวิชาลัย วัดร่องพองเป็นการให้ความรู้ในการออกแบบร่วมกันระหว่างช่างพุทธศิลป์กับยุวสล่าได้ออกแบบแนวคิดที่สะท้อนมากจากการเก็บข้อมูลการศึกษาดูงาน และเปิดโอกาสให้ใส่จินตนาการเชิงสร้างสรรค์ของสามแฉกลงไปด้วย แล้วนำมาสเก็ตภาพร่าง ทำให้ทุกคนได้มีโอกาสนำเสนอในผลงานของตนเอง ในแต่ละรูปแบบ และมีผลจากการนำเสนอสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาและการออกแบบงานพุทธศิลป์ ได้แก่ 1) การออกแบบส่วนใหญ่ยึดแนวต้นแบบพุทธศิลป์ดั้งเดิม 2) การออกแบบจึงต้องค้นหาอัตลักษณ์หรือคุณลักษณะลวดลายพิเศษของจังหวัดแพร่ 3) การออกแบบมาเป็นงานพุทธศิลป์เน้นทางค่านิยม 4) การออกแบบโดยใส่ความคิดสร้างสรรค์ของสามแฉกร และ 5) ความโดดเด่นของอัตลักษณ์ คือ ลวดลายที่ผสมผสาน

คติความเชื่อของชาวบ้าน จากประเด็นดังกล่าวทำให้ได้แบบงานพุทธศิลป์ที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดแพร่ ดังนี้

(1) การพัฒนาการออกแบบธรรมาสน์เมืองแพร่ เป็นการออกแบบเชิงประยุกต์แบ่งการออกแบบไว้ 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมวางซ้อนกันเป็นชั้น โดยแบ่งออกเป็นฐานล่างมีบัวคว่ำ ด้านบนมีบัวหงายเชื่อมกับตัวเรือนธรรมาสน์ 2) ส่วนตัวเรือนของธรรมาสน์ เสาไม้ย่อมุมจำนวน 12 ต้น เสาแต่ละต้นมีการลงลวดลาย พร้อมกับพนักพิง และ 3) ส่วนยอดปราสาทมีลักษณะเป็นชั้น แต่ละชั้นจะมีการประดับลวดลายด้วยการฉลุไม้เป็นลายกนก ส่วนปลายยอดของธรรมาสน์กลึงลายดอกบัว การออกแบบลวดลายมีความเป็นอัตลักษณ์ของช่างสล่าเมืองแพร่ ผสมผสานคติความเชื่อวัฒนธรรมท้องถิ่น

(2) การพัฒนาการออกแบบตุ๊กกระด้างเมืองแพร่ มีลักษณะเป็นไม้แผ่นทรงยาวลวดลายขนาดเกี้ยว แกะร่องประดับกระจก โดยลักษณะขนาดเกี้ยว คือ หันหน้าเข้าหากันจำนวน 9 คู่ 18 ตัว ถ้าตัวไม่มีเกล็ด ส่วนหัวตุ๊กแกะสลักเป็นพระพุทธรูปและพระอัครสาวกซ้ายขวาอยู่ตรงกลาง ส่วนปลายยอดแกะสลักเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ประดับกระจกสลัปสี่ ส่วนกรอบสองข้างเป็นเส้นลายครีบนาค ส่วนหางตุ๊กเป็นลวดลายดอกบัวบานกลีบซ้อน ปลายบัวตูม

(3) การพัฒนาและการออกแบบงานบุษบกเมืองแพร่ มีการแบ่งสัดส่วนออกเป็น 4 ส่วน ประกอบไปด้วย คือ 1) ส่วนฐาน มีรูปแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม 2) ส่วนฐานทรงเรือสำเภา มีลักษณะสี่เหลี่ยม 3) ส่วนตัวเรือนของบุษบก ประกอบไปด้วยเสาไม้ย่อมุมจำนวน 12 ต้น มีลักษณะภายในโล่งโปร่ง และ 4) ส่วนที่เป็นเรือนยอดปราสาทของบุษบก มีลักษณะเป็นระฆังคว่ำซ้อนกัน 2 ชั้น ย่อมุมประดับด้วยไม้แกะสลักรูปกระจกจิงไบเทศขนาดเล็กครอบทั้งสี่ด้าน ส่วนของยอดปลีจะมีขนาดเล็กไปตามลำดับชั้นจนถึงยอดปลี การออกแบบลวดลายมีความเป็นอัตลักษณ์ของช่างสล่าเมืองแพร่ผสมผสานคติความเชื่อวัฒนธรรมท้องถิ่น

(4) การออกแบบและพัฒนาการแกะสลักพระพุทธรูปเมืองแพร่ เป็นพระพุทธรูปบางยืนปางถวายเนตร ส่วนฐานมีรูปทรงแปดเหลี่ยมแบ่งเป็น 3 ชั้น ชั้นแรก เป็นฐานเชิงผิวดัดเรียบแปดเหลี่ยม ชั้นที่ 2 เป็นบัวหงายและชั้นที่ 3 เป็นบัวหงาย ส่วนองค์พระมีลักษณะประทับยืน และประดับลวดลายด้วยการแกะสลักบัวคว่ำบัวหงายประดับกระจกปิดทองกลีบบัวเรียว ลวดลายดอกพิกุลปิดทอง ลวดลายเครือเถาสลักดอกปิดทองร่องกระจกสี่ และลวดลายพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับกระจกสี่

2. การถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ จังหวัดแพร่

นำไปสู่การพัฒนากระบวนการเชิงปฏิบัติการ ด้วยการกำหนดเป้าหมายและวิเคราะห์ผู้รับการถ่ายทอดงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นเยาว์ การกำหนดชิ้นงานในการถ่ายทอดงานพุทธศิลป์ ได้แก่ ธรรมาสน์ ตุ๊กกระด้าง บุษบก และพระพุทธรูปไม้แกะสลัก และจัดกิจกรรมการถ่ายทอด

งานพุทธศิลป์และการพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นใหม่ โดยมีกระบวนการถ่ายทอดงานสล่าพุทธศิลป์จากงานวิจัยแก่นักเรียนช่างสิบหมู่ ได้แก่ กำหนดบทบาทของวิทยากรผู้ถ่ายทอดงานสล่าพุทธศิลป์ การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ของสล่ารุ่นใหม่ และการดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดงานสล่าพุทธศิลป์ให้กับสามเณรช่างสิบหมู่ให้เกิดความสนใจ มีการสอดแทรกองค์ความรู้ การลงมือปฏิบัติ และการตรวจสอบผลงานที่ได้ปฏิบัติ ซึ่งผลผลิตของรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดงานสล่าพุทธศิลป์จากงานวิจัยให้สามเณรช่างสิบหมู่ ได้แก่ ประสิทธิภาพของการถ่ายทอดงานสล่าพุทธศิลป์โดยนักวิจัยและช่างสล่าพุทธศิลป์ที่ได้ดำเนินการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการ และทักษะในการทำงานสล่าพุทธศิลป์ทั้ง 4 ชั้น คือ ธรรมาสันตุงกระด้าง บุชบก พระพุทธรูปไม้แกะสลัก จนสำเร็จเป็นพุทธศิลป์ที่มีความสวยงาม มีลวดลายวิจิตรพิสดาร มีความอ่อนช้อยตามเอกลักษณ์งานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ ผ่านการควบคุมของรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดงานสล่าพุทธศิลป์จากงานวิจัย ได้แก่ การตรวจสอบและควบคุมดำเนินกิจกรรมของสามเณรช่างสิบหมู่ที่เข้ารับการถ่ายทอดการลงมือทำงานพุทธศิลป์ที่ไม่เป็นไปตามแผน และการตรวจสอบความเข้าใจในเนื้อหา รูปแบบของงานที่ถ่ายทอดให้แก่สามเณรช่างสิบหมู่ จนเกิดกระบวนการถ่ายทอดการถ่ายทอดและพัฒนาทักษะงานสล่าพุทธศิลป์รุ่นใหม่ จังหวัดแพร่ ดังนี้

(1) กระบวนการถ่ายทอดและพัฒนาทักษะการทำธรรมาสันตุง

กำหนดรูปแบบ วัสดุส่วน เช่น ฐาน ความสูง พื้นที่ที่จะนำไปตั้ง เตรียมไม้ ขั้นตอนของการเตรียมไม้ ไม้ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ไม้ขนาดใหญ่ประมาณ 30 เซนติเมตร ความหนา 5 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 300 เซนติเมตรหรือ 3 เมตร หรือ 400 เซนติเมตร 4 เมตร นำมาตัด ขนาดที่ 2 คือ ไม้ขนาด 15 เซนติเมตร หนา 7 เซนติเมตร ยาวประมาณ 300 เซนติเมตร 400 เซนติเมตร และไม้ขนาดเล็กประมาณ 7 เซนติเมตร ความหนา 4 เซนติเมตร ความยาว 300-400 เซนติเมตร ไม้ทั้งหมดต้องนำมารีดหรือปัด รีดด้วยเครื่องรีด ปัดด้วยกบไฟฟ้าให้ได้ขนาดเท่ากันทั้งหมด ขั้นตอนถัดจากนั้นคือการวัดขนาด ธรรมาสันตุงที่มีขนาดฐานล่างกว้างที่สุด ประมาณ 180 เซนติเมตรทั้ง 4 ด้านเท่ากันโดยไม่มีการย่อมุม ฐานเฉียงสุดเรียกว่าฐานเขี้ยว ทำเป็นสี่เหลี่ยมใช้ไม้ขนาดใหญ่ที่มีความสูงไม้ของหน้าไม้ 20 เซนติเมตร ถึง 30 เซนติเมตรตามขนาดที่ต้องการความหนาดังที่ว่า ชั้นถัดไปใช้ไม้ขนาดกลางที่ใช้ไม้ขนาดลดหลั่นกันไปตั้งแต่ชั้นที่ 2 จะมีการย่อมุมไม้ 12 ชั้นที่ 2 ที่ 3 ย่อมุมไม้ 12 จะมีชั้นของบัวคว่ำก็ย่อมุมเช่นเดียวกัน การกำหนดวัดย่อมุมประมาณขนาด 10 เซนติเมตร ทั้งด้านข้างลดหลั่นจากตัวฐานเขี้ยวเข้ามา 10 เซนติเมตร ย่อมุม 10 เซนติเมตร จะมีรูปสอดเข้าข้างบนปลายเล็กเข้า สอดไปถึงตัวบัวคว่ำ ทั้งปลายบัวคว่ำและหลังบัวคว่ำจะมีไม้ค้ำ ไม้ขนาดเล็กหนา 3 เซนติเมตร รองปลายบัวอยู่ กำหนดไว้ว่าค้ำจะหนาประมาณ 3 เซนติเมตร หลังจากค้ำที่อยู่หลังบัวคว่ำจะเป็นชั้นของเอวชั้นหรือส่วนเอวรองรับกระดุง กล่าวโดยรวม คือ ช่วงกระดุง ที่ทำเป็นธรรมาสันตุงเมืองแพร่ จะทำ

กระดุก 2 ชั้น เป็นกระดุกงูคาบลูกแก้ว ตัวกระดุกงูจะมีความหนา 5 เซนต์ มีคิ้วชั้นบนกระดุกงู เป็นบัวหงายและบัวคว่ำวัดขนาดเท่ากันรับกัน มีชั้นรองบัวหงายจะเป็นลักษณะแผ่ออกคล้าย ปากชั้นหรือปากพานที่มีขนาดแผ่ออกจากตัวเอวชั้นอีกประมาณ 3 ชั้น ชั้นจะมีความยาวรับกัน กับฐานที่รองบัวคว่ำ จะมีลักษณะเท่า ๆ กัน พอถึงชั้นรองบัวหงายชั้นที่ 3 ตรงกันเมื่อวัดความ กว้างจะเท่ากับฐานชั้นที่ 2 นับจากฐานเชิงขึ้นมานี้เป็นส่วนของการกำหนดฐานธรรมาสน์

การกำหนดเสา เสาจะย่อมุมไม้ 12 ตัวเสาหลักมี 12 ต้น ด้านในมุมจะมีเสาเรียกว่าเสา ขอมหรือเสาเล็ก ช่วยยึดมุมภายในหนึ่งอีกด้านละ 2 เสา รวมแล้วหนึ่งมุมจะมี 5 เสา จะใช้เสา ทั้งหมด 20 เสา ด้านข้าง 3 ด้านที่ไม่ใช่ทางขึ้นธรรมาสน์ จะมีเสาขอมขนาดเล็กใช้ยึดตรง กลางอีกด้านละ 2 เสา นั้นธรรมาสน์หนึ่งหลังจะใช้เสาทั้งหมด 26 เสา ขนาดของเสาอยู่ที่ เสาสี่เหลี่ยม 7 เซนติเมตร แต่งเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงายติดกับเสา มีกาบตรงกลางเสา เป็นตัว ครอบเรียกว่ากาบกลางเสา มีกาบบัวหัวเสาท้ายเสาหรือหัวเสาดินเสาแล้วแต่จะเรียกในภาษา ของช่าง ในระหว่างไม้ยึดเสา ไม้คานหรือไม้ซื่อสำหรับยึดเสา กำหนดเรียกว่า ข้างล่างเป็นคาน บนเป็นซื่อ เรียกกำหนดได้ง่าย คานยึดเสาส่วนที่ยึดฐานเสาข้างล่างมีไม้ขนาดกลางกำหนดระยะ ของไม้ขนาดกลางยึดเสาทั้งหมดในส่วนที่เป็นฐานที่รับช่วงตัวเรือนธรรมาสน์ ข้างบนเป็นซื่อที่ยึด ปลายเสา ทั้งหมดตั้งแต่ตัวคานรับเสาดึงเสาดึงซื่อ เรียกว่า ตัวเรือนธรรมาสน์ เมื่อยึดแล้วจะมี พนักอีก 3 ด้านสูงประมาณ 40 เซนต์ พนัก 3 ด้านจะยึดระหว่างเสาขอมเล็กอีก 3 ด้าน ส่วนทางขึ้นไม่ต้องมีเพราะจะต้องทำให้กว้างเวลาองค์ผู้เทศน์ขึ้นได้สะดวก นี้ส่วนตัวเรือน

ส่วนยอด จะใช้ไม้ขนาดกลาง เล็ก จะใช้ไม้แผ่นคือไม้ที่มีขนาดหนา 1.5 หรือ 1 เซนติเมตร ที่มีหน้าไม้ใหญ่พอสมควรขนาดกว้าง 10,15,20,30 เซนต์ ส่วนหลังคาจะลดหลั่น ไปตามนั้น กำหนดชั้นแรกรับตัวปลายเสาที่ประกอบเป็นโครงหลังคา ตัวหลังคาเกือบเท่ากัน จะทำใหญ่ครอบอีกด้านละ 2 เซนต์ สุดแต่แต่ความสวยงามและความต้องการ มุมก็ย่อมุม 12 เช่นเดียวกัน ตัวประกบหลังคาจะมีรอยแยกอยู่ ใช้แกะตัวนาคครอบหลังคา ซึ่งตัวนาคถ้าไม่ใช่ ตัวนาคจะใช้เป็นรูปเส้นไม้โอบ เรียกว่า สันตะเข้ หรือสันจะเข้ ถ้าใช้ตามไม้เรียกว่า นาค โอบมุม ของหลังคาธรรมาสน์

ซึ่งมี 12 มุมก็มี 12 ตัว ตัวสลัปจะใช้แกะลายกระจังใบเทศหรือกระจังใบอ้อย ตาม ความสวยงามที่ช่างต้องการ ส่วนใหญ่ที่ทำเมืองแพร่นิยมกระจังใบเทศสมสุข สลักกับหัวนาค ความสูงพอกับหัวนาคที่อยู่กุ่มม บนหลังคาจะมีเอวคล้ายกระดุก เอวชั้น ตัวไม่มีบัวคว่ำ บัวหงายเป็นแต่ไม้แผ่นย่อมุมขึ้นไปมีเอวมีประดับลวดลายหลังคาชั้นที่ 2 จะมีขนาดเล็กลงไป ส่วนใหญ่จะย่อ แกนไม้ท่อนเดียวกลึงเป็นรูปไม้หรือตรีบัว เป็นส่วนของยอด เมื่อครบแล้วนำมา ประกอบ เรียกว่า ลายกระจังฐานตาอ้อย ในชั้นฐานลายดอกกระจังพุดพลู

(2) กิจกรรมการถ่ายทอดและพัฒนาทักษะการทำตุ๊กกระด้าง

ตุ๊กกระด้างมีการมวีธีการทำตุ๊กกระด้าง โดยเริ่มจากการคัดไม้เพราะตัวตุ๊กกระด้างเองไม่นิยมใช้ไม้หลายแผ่น นิยมใช้ไม้แผ่นเดียวมาทำ ขนาดที่ทำเป็นตุ๊กกระด้าง จะใช้ไม้ประมาณหน้าไม้กว้าง 40 ซม. ความหนา 5 ซม. ความยาวตั้งแต่ 300 ซม.ไปจนถึง 500 ซม. ถ้านับเป็นเมตรก็คือ 3 เมตร 4 เมตร 5 เมตร อันนี้คือไม้แผ่นเดียว การคัดไม้ไม่นิยมใช้ไม้สักหรือไม้มีแก่นไม้ที่ไม้แข็งเกินไป

ใช้ไม้ที่ทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศนั้นก็คือไม้สัก เมื่อได้ไม้แล้วนำไม้ นั้นมาปัดมารีดให้เรียบไม่มีเสี้ยน ไม่มีกานำไม้ นั้นมาวัดให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ แล้วนำมาสเก็ดภาพ มาวาดภาพ ตามที่ต้องการภาพที่วาดนั้น โดยส่วนใหญ่เราจะทำเป็นลายนาค ลายนาคเกี่ยวพันพฤษชา ลายนาคช่อกษัตริย์ 12 ราศี ก็จะเห็นอยู่ประมาณนี้ แล้วก็ส่วนหัวส่วนท้ายก็จะเป็นลายดอกไม้ ลายดอกเครือเถา ลายดอกพุดตาน ที่เห็นกันมากที่สุดก็คือลายนาค นาคเกี่ยวกัน นาคเกี่ยวกันก็จะทำเป็นคู่ อาจจะ 8 คู่ 4 คู่ 8 คู่ แล้วแต่ขนาดของไม้ แล้วแต่ขนาดของตุ๊กที่ต้องการจะทำ แต่ถ้าใช้แบบนาคที่มีตัวใหญ่ก็จำนวนคู่ก็จะไม่มาก ถ้าขนาดตัวเล็กก็จะมีจำนวนหลายตัวหลายคู่ แต่เมื่อวาดเรียบร้อยแล้วก็แกะสลัก โดยใช้อุปกรณ์แกะสลัก ก็คือสิ่ว หรือเครื่องมือที่ช่วยขุดไม้ คือเร้าเตอร์ไฟฟ้า แต่ถ้าใช้สิ่วในการตัดแต่งให้ได้รูปได้ทรงได้ตัวของนาคเสร็จแล้วก็ขัดแต่งผิวให้เรียบ ด้วยกระดาษทรายส่วนไหนที่เป็นรอยไม้เรียบก็จะใช้กาวยีพอกซี หรือฝุ่นไม้ผสมกับกาวยีพอกซีแล้วก็ขัดให้เกิดความเรียบและก็สวยงาม แล้วก็ทำการลงสี ใช้สีแดงหรือสีดำลงพื้นและใช้สีเหลืองในการรองพื้นสำหรับปิดทองในกรรมวิธีนี้ในอดีตจะใช้รักคือสีดำ หรือใช้ขาดซึ่งมีสีแดง เป็นสีธรรมชาติ ทั้งรักทั้งขาดเวลาลงไปก็สามารถที่จะปิดทองทับได้ ในปัจจุบันมีสีเฟล็กซ์สีที่ใช้แทนรักใช้แทนขาดก็จะง่ายต่อการผลิตงานในส่วนนี้ ทดแทนกันและก็ไม่ยุ่งยากในการรอเวลาถ้าเป็นรักบางทีก็จะใช้เวลาเป็นเดือนกว่าจะได้ปิดทอง สีขาดบางทีก็อยู่ที่สภาพดินฟ้าอากาศไม่ได้ ความชื้นไม่ได้ ก็จะแห้งเกินทองก็ไม่ติดหรือติดก็จะมีเส้นทองก็จะแตกก็ไม่ทั่วมีเส้น ส่วนไหนที่จะให้เกิดความแวววาวก็จะใช้กระจกสีช่วย ประดับกระจกสีเข้าไปอันนี้ก็คือกรรมวิธีของการแกะสลักตุ๊กกระด้างที่ทำด้วยไม้

(3) กิจกรรมการถ่ายทอดและพัฒนาทักษะการทำบุษบก

กรรมวิธีการทำบุษบกมีวิธีการทำคล้าย ๆ กับวิธีการทำธรรมาสน์จะเพิ่มข้อมูลตรงที่ว่าถ้าไม่ย่อมุมก็คือทำเป็นสี่เหลี่ยม ถ้ามีขนาดใหญ่ก็คือเพิ่ม ขยายความกว้างของฐาน ฐานเชิงหรือลดขนาด เพราะบุษบกจะมีทั้งใหญ่กว่าธรรมาสน์หรือเล็กกว่าธรรมาสน์ไม่สามารถที่จะบอกให้ชัดเจนได้เพราะธรรมาสน์ สร้างให้พอดีกับคนขึ้นนั่งเทศน์พื้นที่ตัวเรือนจะอยู่ที่ประมาณ 120 เซนติเมตร หรือ 150 เซนติเมตร ไม่เกินนี้ส่วนบุษบกจะมีขนาดเล็กตั้งแต่ 30 เซนติเมตร 50 เซนติเมตร 100 เซนติเมตร 200 เซนติเมตร อยู่ที่ขนาดของสถานที่ ที่เขาจะเอาไปใช้กับ

อะไร ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปก็จะใหญ่ตามขนาดของพระพุทธรูป ใช้ประดิษฐานพระธาตุ ก็จะขนาดเล็กกว่าธรรมาสน์ ถ้าใช้ประดิษฐานคัมภีร์ในการแห่ ถ้าเยอะก็ต้องขนาดใหญ่เป็นอย่างนี้เป็นต้น ส่วนยอดและส่วนของหลังคา ถ้าเป็นของเมืองแพร์ก็จะมีวิธีการทำแบบเดียวกับวิธีการทำธรรมาสน์

(4) กิจกรรมการถ่ายทอดและพัฒนาทักษะการทำพระพุทธรูปไม้แกะสลัก

กรรมวิธีการทำพระพุทธรูปไม้ ชั้นที่ 1 ต้องศึกษารูปแบบของพระพุทธรูปที่เราจะทำการแกะสลักเพราะที่เราจะทำมีทั้งพระพุทธรูปปรางค์ยืน พระปรางค์ยืนก็นิยมเป็นพระประจำวันเกิดวันอาทิตย์ วันจันทร์ วันพุธ วันศุกร์ ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปยืน พระพุทธรูปปรางค์นั่งก็จะในวันพฤหัสบดี วันเสาร์ ปรางค์นาคปรกหรือทางสะดุ้งมารหรือปรางค์มารวิชัย ส่วนพระนอนก็จะมีปรางค์วันอังคาร เราก็คงศึกษารูปแบบพระก่อน ศึกษารูปแบบพระตามที่ต้องการแล้วก็มาดูวัสดุที่จะเอามาแกะสลักก็คือไม้สักนั้นแหละ เพราะหาง่ายและเนื้อไม้ก็ไม่แข็งเกินไป ทนทานต่อดิน ฟ้า อากาศ เนื่องกันต่อแมลงสัตว์ที่จะมาทำลายชิ้นงานที่ได้ทำไว้เราต้องเลือกไม้เมื่อได้ไม้ตามขนาดที่ต้องการแล้ว ก็เอามาวัดสัดส่วน การกำหนดวัดสัดส่วนพระพุทธรูปยืนจะเป็น 7 ส่วน ถ้าเป็นพระพุทธรูปนั่งก็จะเป็น 4 ส่วน ในขั้นตอนนี้จะพูดถึงการทำพระพุทธรูปยืน พระพุทธรูปยืนวัด 7 ส่วน ที่เราก็คงคือปรางค์วันเกิดประจำวันอาทิตย์ซึ่งถือว่าเป็นวันแรกในบรรดา 7 วัน และวันอาทิตย์นี่เองแต่มีคตินิยมที่แสดงถึงความมกตัญญูกตเวทิตที่พระพุทธรเจ้าทรงบำเพ็ญในขณะตรัสรู้แล้วในสัปดาห์แรก เสวยวิมุตติสุขภายใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ แสดงกตัญญูกตเวทิตต่อพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นบริภคเณียรนี้หรือเป็นสหชาติแต่ด้วยพระเนตรที่ไม่กระทบถึง 7 วัน 1 สัปดาห์บางนี่เองจึงเป็นครั้งแรกของพระพุทธรูปประจำวันเกิดและเป็นที่มาของการสร้างพระประจำวันอาทิตย์ถือว่าเป็นดวงตาของพระสัมพันธัญญเจ้า หรือเรียกว่าเป็นดวงตาของโลก ยังมีบทสวดมนต์อีก ในบทอุเทศยัญจักขุมา โมระปริต ที่เป็นบทนทกยุงที่แสดงความนพต่อพระอาทิตย์และพระจันทร์ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยที่ทำไมถึงจะต้องสร้างพระปรางค์วันอาทิตย์เป็นปรางค์แรกพระพุทธรูปยืน เมื่อนำไม้มาวัดส่วนมาวัดเป็น 7 ส่วนที่บอกว่า 4 ส่วน จากฐานขึ้นไป เมื่อในส่วนที่ 4 จะไปจุดอยู่ที่พระนาภีหรือสะดือพระ จากนั้นก็วัดลงมาเป็นส่วน ๆ ส่วนหนึ่งก็จะเป็นฐาน 3 ส่วนฐานขึ้นไปถึงสะดือนั้นเป็นพระบาท เป็นพระทรงแล้วก็ไปถึงพระนาภี อีก 3 ส่วนที่เหลือวัดอย่างนั้นขึ้นไป เป็นพระพระอุระ พระสอ พระพัก ๆ แล้วก็แบ่งส่วนระเอียดขึ้นไปอีก จนถึงพระเกศ พระเกศโมลี พระยืนนี้แบ่งออกเป็น 7 ส่วน ส่วนรายละเอียดกำหนดอื่นนั้นก็จะมีการวัดสัดส่วน ที่บอกว่า ในส่วนหนึ่งเอาส่วนหนึ่งให้มาแบ่งครึ่งได้พระบาทสองข้าง แบ่งครึ่งของครึ่งนั้นออกมาได้นี้ก็หัตถ์ได้นี้พระบาท ในส่วนของคิ้ว พระโอษฐ์ปากจะยาวเท่ากันก็จะยาวเท่ากันในระหว่าง พระอุระ ก็จะใช้ 1 ส่วนแนวขวาง พระหัตถ์ในส่วนที่เป็นท่อนบนและท่อนล่างจะยาวเท่ากัน ส่วนพระหัตถ์ก็จะใช้ครึ่งส่วน

ของส่วนหนึ่ง ตามที่ได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน เอาส่วนหนึ่งนั้นมาเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตพระยีน นอกนั้นก็ขึ้นอยู่กับเครื่องมือลงสี ลงน้ำหนักของมือว่าจะแกะได้ขนาดไหน ก็จะอยู่ที่การฝึกฝนของผู้ที่แลกเปลี่ยนในฝีมือช่าง เมื่อทำจนชำนาญแล้ว การพัฒนาฝีมือก็จะสวยงาม นำเคารพหน้าบูชา ปรากฏวันอาทิตย์พระหัตถ์ทั้งสองจะประสานกันอยู่ระหว่างพระอุทรหน้าห้องมือทั้งสองประสานกัน เป็นรายละเอียดในการทำพระยีน

อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ โดยจัดให้เป็นระบบ รวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ และจัดเก็บไว้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำเสนอเรื่องความเป็นอัตลักษณ์งานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ นำผลงานด้านพุทธศิลป์ของแต่ละตระกูลช่างไปเผยแพร่สู่สาธารณชน โดยการจัดกิจกรรมให้ช่างและบุคคลที่มีความสนใจในงานพุทธศิลป์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ร่วมกันหรือการขอความร่วมมือร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความรู้ในเรื่องของการออกแบบและงานพุทธศิลป์ เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์แบบมีส่วนร่วม มีความสอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา แบ่งออกเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัดและชุมชน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยกลุ่ม เครือข่าย และองค์กรทางศิลปะเชิงสร้างสรรค์ทั้งสามรูปแบบมีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อการดูแล สงวนรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม การสร้างพื้นที่สาธารณะทางศิลปะชุมชนรวมทั้งการสื่อสารต่อสาธารณะในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา (สหทยา วิเศษ และคณะ, 2563)

2. กระบวนการออกแบบงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่โดยเฉพาะงานพุทธศิลป์ที่เป็นงานไม้สัก เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชาวจังหวัดแพร่ เพราะจังหวัดแพร่เป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ไม้สักจึงเป็นวัสดุที่อยู่กับธรรมชาติ สามารถหาได้ง่ายและใช้ประโยชน์ได้มากมาย ไม้สักจึงเป็นที่นิยมนำมาทำงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เพราะไม้สักเป็นไม้เนื้ออ่อนแต่มีความแข็งแรงเหมาะกับการแกะสลักงานพุทธศิลป์ ด้วยความสำคัญและความเหมาะสมของไม้สักทำให้สามารถสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ของจังหวัดแพร่ให้มีความสวยงาม มีความประณีตมีความคงทน โดยผ่านงานฝีมือจากช่างที่มีความชำนาญหรือที่เรียกว่า สล่า ที่ได้สั่งสมประสบการณ์ ผ่านการเรียนรู้ การลองผิดลองถูก จนทำให้เกิดงานพุทธศิลป์จากไม้สักที่มีลักษณะโดดเด่นและไม่เหมือนจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริม

การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า พุทธศิลป์จำแนกประเภทใหญ่ ๆ ก็แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม งานด้านพุทธศิลป์นั้นคำว่าศิลปะเป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นตามคติความเชื่อความศรัทธาในศาสนา อิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งศิลปะที่สำคัญ ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม การอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบสถ์ คือ พุทธศิลป์ที่มีลักษณะความสำคัญด้านจิตรกรรม ทำให้เห็นคุณค่า ด้านพระพุทธรูปศาสนาโดยเฉพาะได้สะท้อนคำสอนออกมาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จิตรกรรมส่วนมากจะอธิบายภาพประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอธิบายการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ได้สั่งสมบารมี จนกว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพุทธศิลป์ลักษณะ ที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าสังคม รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า รูปแบบขึ้นอยู่กับ

- 1) รูปแบบการก่อสร้าง
- 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ในการก่อสร้าง
- 3) ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุในการก่อสร้าง
- 4) ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแต่ง คือ เพื่อความสวยงาม เพื่อป้องกันภัยอันตรายจากสิ่งที่ไม่มองเห็น (พระครูภัทรจิตตารมณ์ และคณะ, 2563, น. 135-148)

โดยสามารถสรุปลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันของงานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาการออกแบบและเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญางานพุทธศิลป์จังหวัดแพร่ ดังนี้

(1) ธรรมมาสน์เมืองแพร่ ทำจากไม้สักทั้งหลัง มีลักษณะเป็นทรงปราสาทมียอดสูง มีการลงรักปิดลายทอง มีส่วนประกอบทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนฐานย่อมุมไม้ 12 มีการลดหลั่นกันไป 3 ชั้น มีการแกะสลักบัวคว่ำบัวหงาย และลวดลายเป็นลายเครือเถากับลายประจำยาม ส่วนเอวมีกระดุกงู 2 ชั้น ลวดลายเป็นลายดอกพุดตาล ส่วนตัวเรือน มีเสาดตามมุม สลักมุม 4 มุม ด้านใน 2 เสาด ลวดลายตัวเรือนเป็นลายบัวกาบ ลายดอกกรักซ้อน ดอกก้านต้อใบดอกแก้ว และลงรักปิดทอง ส่วนหลังคา เป็นหลังคาทรงสูงย่อมุมไม้ 12 มีกลีบประดับ 12 กลีบ ประดับไปด้วยข้อฟ้าใบระกาขนาดเล็ก มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ของลวดลายประดับธรรมมาสน์ กรณีวัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เป็นลวดลายแบบกระจังเป็นส่วนใหญ่และใช้วิธีต่อลายให้เกิดความสวยงามตามหลักการทางด้านศิลปะไทยที่แตกต่างกันตามฝีมือเชิงช่างท้องถิ่น ดังนี้ ลวดลายภาพสัตว์ ลวดลายคนหรือเทวดา ลายที่มีตัวหงา และลวดลายหน้าขบหรือหน้ายักษ์ ลวดลายประดับธรรมมาสน์ดังกล่าวซึ่งเป็นศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลายนั้น มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นไม่มีที่ไหนเหมือน นั้นประกอบด้วยลายที่ไม่ซ้ำกัน โดยสามารถแบ่งเป็น ลายกระหนก และลายกระจัง ในส่วนของรูปแบบและขนาดตลอดจนลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของลวดลายประดับธรรมมาสน์สามารถแบ่งกลุ่มลายที่เป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน คือ ลวดลายทุกลายมีลักษณะลายที่ไม่เหมือนและไม่ซ้ำกัน ลวดลายหลายลายมีลักษณะพิเศษที่มีการนำรูปร่างของ คน เทวดา สัตว์

ยักซ์ เข้ามาประกอบเป็นตัวลายได้อย่างวิจิตร งดงาม (จาตุรันต์ จรรย์รัตน์กุล และคณะ, 2563, น. 275-285)

(2) ตุ๊กกระด้างเมืองแพร่ ทำจากไม้สักเป็นแผ่นยาวมีปลายแหลมทั้งสองด้าน แกะสลักเป็นลวดลายนานาเกี้ยวพวักกัน มีการลงรักปิดทองเฉพาะตัวนาค มีการประดับกระจก ส่วนปลายด้านบนมีลวดลายกนกและลายกลีบบัว แกะสลักเป็นรูปนก รูปหงส์ และลงสีชาด มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ชื่อปิ่นกษัตริย์ที่ปรากฏในตุ๊กล้านนา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ตุ๊ก ทำขึ้นมาเพื่อเป็นพุทธบูชา อีกทั้งใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ มาตั้งแต่โบราณพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อในการใช้ตุ๊ก ตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งการนำไปใช้ ตลอดจนถึงลักษณะของตุ๊ก วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะในกระบวนการทำตุ๊กและพิธีกรรม การใช้ตุ๊กในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวล้านนา ทำให้พิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันศิลปะที่ปรากฏบนลายของตุ๊กอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็รักษาเอกลักษณ์ไว้ และคงศิลปะเดิมให้มากที่สุด (พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส และคณะ, 2563, น. 78-94)

(3) บุซบกเมืองแพร่ ทำจากไม้สักเป็นศิลปะล้านนาผสมผสาน ประกอบด้วย ส่วนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 บัวคว่ำซ้อนสองชั้น ส่วนเอวฐานรับกับตัวเรือนไม่มีบัวหงาย ส่วนตัวเรือนประกอบด้วยเสา 4 ต้น ประดับด้วยลายกระจัง ส่วนหลังคามียอดซ้อนกันโดยมีการลดหลั่นกันไป ลวดลายที่ใช้ประดับเป็นลายกระจัง ลายกลีบบัว ลายกาบพรหมศร สลับกับลายข้าวหลามตัด มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “สัดส่วนความงามในศิลปกรรมไทยทรงบุซบก” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวทางในการกำหนดสัดส่วนความงามให้ลงตัวด้วยระบบหรือหลักวิชาที่แน่ชัดได้ มีวิธีเทียบเคียงหรือหาสัดส่วนทางเรขาคณิตบางประการในการออกแบบและการสร้างสรรค์ศิลปกรรมธรรมมาสน์ทรงบุซบกแบบประเพณีของไทยจนเกิดความนิยมในการใช้ทรวดทรงผสมกับการใช้งานที่สมบูรณ์เป็นอย่างดี ผลจากการศึกษาเกิดข้อค้นพบในการอธิบายสัดส่วนความงามต่อศิลปกรรมทรงบุซบกที่ไม่ใช่การอาศัยความพึงพอใจเฉพาะตัวของช่าง หากแต่เกิดจากการออกแบบปรับสัดส่วนหาความลงตัวสู่การใช้ตามวัตถุประสงค์และยังสามารถนำไปอธิบายและกำหนดการใช้ทฤษฎีสัดส่วนในศิลปกรรมไทยได้อีกด้วย (อานุกาพ จันทร์มพร, 2566, น. 116-139)

(4) พระพุทธรูปไม้แกะสลักเมืองแพร่ ทำจากไม้สักมีลักษณะนั่งสมาธิ มีฐานสูงเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันไป แกะสลักเป็นกลีบบัวคว่ำบัวหงายสลับกัน มีการลงรักปิดทองประดับกระจก มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของเรื่อง “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักล้านนาในสังคมร่วมสมัย” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระพุทธรูปไม้แกะสลักหรือพระเจ้าไม้ที่พบนั้น ส่วนมากจะมี 4 อริยาบถ คือ 1) อริยาบถยืน หรือที่เรียกว่าพระเจ้ายืน 2) อริยาบถนั่งแบบขัดเพชรและนั่งพับเพងเชิง หรือนั่งสมาธิราบ 3) อริยาบถนอน หรือพระเจ้านอน และ

4) อิริยาบถเดิน หรือพระเจ้าไม้เดิน โดยนิยมนำไม้ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและไม้ที่เป็นมงคลมาจัดสร้าง กระบวนการในการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักหรือพระเจ้าไม้ในล้านนา นั้น มีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ คือ การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลัก รวมถึงวัสดุไม้ที่จะนำมาแกะสลัก วัดขนาดให้ได้สัดส่วนตามที่ต้องการ และ 2) ขั้นตอนลงมือแกะสลัก คือ ขั้นตอนในการวาดแบบและลวดลาย และลงมือแกะสลักตามแบบที่วางไว้ โดยใช้เลื่อย ๆ ตามเส้นภาพที่วาด แกะเนื้อไม้เอาส่วนที่ไม่ต้องการออก ให้ไม้นั้นมีลักษณะรูปร่างที่ใกล้เคียงกับแบบเพื่อให้เกิดรูปทรงตามต้องการตามแบบ 3) ขั้นตอนการประดับตกแต่ง คือ ขั้นตอนในการขัดผิวเนื้อไม้ โดยใช้กระดาษทราย และนำไปลงรักปิดทองเพื่อให้เกิดความสวยงาม (พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ และคณะ, 2563)

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1) ควรสร้างศูนย์เรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ และเป็นสถานที่จัดแสดงงานพุทธศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดแพร่
- 2) ควรมีหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับงานช่างฝีมือทางพุทธศิลป์ นอกเหนือจากการเรียนทฤษฎีแล้วควรมีภาคปฏิบัติให้นักเรียนในฝึกฝีมือทางด้านงานพุทธศิลป์

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของงานพุทธศิลป์ที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ว่ามีความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวข้องกันด้านใดกับงานพุทธศิลป์ล้านนา
- 2) ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของงานพุทธศิลป์ในล้านนาว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไรงานพุทธศิลป์ของในล้านนาจังหวัดใดมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันหรือไม่ หรือพุทธศิลป์ล้านนาประเภทไหนที่ได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้างมากที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม พ.ศ. 2566 และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2566

เอกสารอ้างอิง

- กัลยาณมิตร นรรัตน์พุทธิ. (2564). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 16(2), 55-73.
- โกสุ่ม สายใจ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการนิเทศภายในกับทักษะการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ของวิทยาลัยเทคนิคสุพรรณบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์. 3(3), 130-142.
- จาตุรันต์ จรรย์รัตน์กุล และคณะ. (2563). การศึกษาอัตลักษณ์ของลวดลายประดับธรรมาสน์กรณีวัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์. Journal of Modern Learning Development. 5(6), 275-285.
- พระครูภัทรจิตตาภรณ์ และคณะ. (2563). รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดนครราชสีมา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์. 5(2), 135-148.
- พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส และคณะ. (2563). ชื่อป็นักษัตริย์ที่ปรากฏในตุ่งล้านนา. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์. 7(1), 78-94.
- พระมหาสิทธิชัย ขยสิทธิ และคณะ. (2563). การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปไม้แกะสลักล้านนาในสังคมร่วมสมัย (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- สหัทยา วิเศษ และคณะ. (2563). การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา (รายงานวิจัย). พะเยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา.
- สุวิมล ติรกานันท์. (2555). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่. (2564). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2566-2570). ฝ่ายวิเคราะห์นโยบายและแผน กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ.
- อานุกาฬ จันทรัมย์พร. (2566). สัดส่วนความงามในศิลปกรรมไทยทรงบุษบก. วารสารวิชาการ DEC JOURNAL คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2(3), 116-139.

